

Çevirmenin önsözü

İnsanların çoğu hayatlarının bir noktasında “Ya şöyle olsaydı...” demiştir. Gerek yaşamlarına karşı besledikleri memnuniyetsizlikten gerek eğlence olsun diye... Bu sıradan bir gün de olabilir, tarihî bir olay da. “Dünyaya hükmetme arzusu” her insanın içinde vardır ve çok az insan -veya tarihi şahıs- bu arzusunu tatmin edebilmeye yaklaşmıştır.

Napoléon Bonaparte tıpkı benim gibi tarihle ilgilenen amatörlerden başlayarak usta tarihçilere kadar birçok kişiyi “efsanevi” görünen yaşamıyla etkilemiş bir kişiliktir. Bu yüzden “dünyaya hükmetme arzusu” herhalde -modern zamanlara bakıldığında- en kudretli şekilde onun yüreğinde alevlenmiştir diyebiliriz. Akıllara elbet başkaları da gelebilir fakat bu arzusunu en güçlü duygularla besleyebilen, her taşın altına elini koyan, etrafındakilere hem güvenen hem güvenmeyen, bir şahsı sevmese dahi “faydalı” olduğu için yanından eksik etmeyen kişi belki de sadece Bonaparte idi. Sıfırdan yükselerek dilini bile sonradan öğrendiği bir ülkeyi belki de tarihteki en geniş sınırlarına ulaştırmış olan Napoléon’un öyküsü -veya arzusu- kimilerine göre yarım kalmıştır. Louis Geoffroy da işte bu “varsayalım” fikrini ileriye götürerek bu eseri kaleme almıştır.

Louis-Napoléon Geoffroy- Château ya da yazar ismiyle sadece Louis Geoffroy, 1803 yılında Étampes’da doğmuştur ve 1858 yılında vefat etmiştir. Babası Marc-Antoine Geoffroy bir istihkâm subaydır ve 1806 yılında Louis henüz üç yaşındayken vefat etmiştir. Amcası Étienne Geoffroy-Saint-Hilaire bir zoologdur ve yine ünlü bir zoolog olan

Isidore Geoffroy Saint-Hilaire'in babasıdır. Louis Geoffroy aynı zamanda bir hukukçudur da; Seine Mahkemesi'nde yargıçlık görevi yürütmüştür.

“*Napoléon ve Dünya'nın Fethi*” kitabı tarihteki ilk *uchronie* eserlerinden biri – bazılarına göre de ilki- olarak kabul edilir.

“*Uchronie*” kavramı, Fransız filozof Charles Renouvier tarafından üretilmiştir. Bu kavram kısaca, bilhassa edebi eserlerde “tarihsel bir kopma noktası” gerçekleşmesiyle “alternatif bir tarih zinciri”nin vuku bulmasını ifade eder. Philip K. Dick'in “*The Man in the High Castle*” ve Robert Harris'in “*Fatherland*” adlı eserleri bu kavrama dayalı önde gelen eserlerdir. Yazarlar bu kavramı temel alarak eserlerinde tarihe eleştirel bir bakış getirme çabasına girerler. Toplum veya şahıslar özelinde, tarihte yapılmış bir hata olduğunu düşünüyorlarsa, “alternatif bir toplumsal düzen” üzerine düşünürler. Kimi zaman da tarih yazımında gölgede kalmış kısımları aydınlatarak okura farklı bir bakış açısı kazandırmaya uğraşır veya gerçekleşen her şeyin “olması gerektiği gibi olduğunun” altını çizerekler. *Uchronie* eserlerin distopya veya ütopyanın aksine asıl amacı “alternatif bir tarih” anlatısı sunmaktır.

1836 yılında isimsiz olarak, 1841 yılında ise yazarının ismiyle yayınlanan “*Napoléon ve Dünya'nın Fethi*”, Bonaparte'in ölümünü hâlâ içine sindirememiş olan Fransız toplumunun, nostaljik duygularla coşup taşıdığı bir dönemde kaleme alınmıştır. Bu bağlamda kitabı Napoléon'un “mitleşmeye” başladığı dönemin bir ürünü olarak değerlendirmek doğru olacaktır.

Geoffroy kitabını neredeyse bir tarihî metin, askerî bir gazete gibi kurgulamıştır. Olayları sıralı bir şekilde, kronolojik olarak sunar. Eseri için ürettiği tarihsel belgeleri, savaşları -Cambridge Savaşı-, antlaşmaları detaylı bir şekilde betimler. Nesnel bir dil benimseyen Geoffroy, olayları aktarırken son derece ciddidir ve her ne kadar anlattıkları “alternatif bir tarih” olsa da kimi durumlar hakkında bilgisi olmadığını dile getirir: Örneğin kapalı kapılar ardında yapılan bazı görüşmeleri açık etmez. *Mise en abyme*, yani “bir imajın kopyasının, genellikle sonsuza kadar tekrar edecek bir diziye akla getirecek şekilde kendi içine

yerleştirilmesi” tekniğini ustalıklı kullanır. Napoléon Bonaparte’ın tarihte başından geçenlere atıfta bulunur veya gerçekte yaşanmış fakat kitapta yaşanmamış - Saint- Helena Adası gibi - olayları anımsatacak durumlar yaratarak bir ironi oluşturur. Tarihin ne kadar kırılgan olabileceğinin, en ufak değişikliğin, kararın, sözün bile nelere yol açabileceğini göstermek ister.

Geoffroy, Napoléon Bonaparte’ı eserinde tarihî bir şahıs olmaksızın çıkararak bir “mit”, “tanrı” durumuna getirmeye çabalar. Sadece bir “askerî lider” ya da “imparator” değildir Napoléon, insanlık tarihi boyunca beklenen ideal bir yöneticidir. Bir “Prometheus” yaratır Napoléon’dan. İnsan iradesi, akı ve karizmasıyla dünyanın kaderini değiştirebilecek bir “mit” oluşturmaya çalışır. Belki de Geoffroy’un böyle bir anlatı benimsemesi o dönemin Fransız toplumunun Napoléon’a ve monarşik düzene -kraliyete değil- duyduğu özlemin sebebidir.

Geoffroy’un bu seçimi pek tabii eleştirilerin hedefine yerleşmesini de sağlamıştır. Farklı toplumsal ve tarihsel dinamikleri yeterince irdelememesi -örneğin Japonya ve Çin fethi-, dünya tarihinin yalnızca tek bir bireyin iradesine indirgenmesi şüphesiz başını ağrıtmış olmalıdır.

Geoffroy kitap boyunca birçok kez gerçek bir “hikâye” yazdığını beyan eder. Gerçeklik hissi yaratmak için çok sayıda belge, resmî kayıt ve kamusal açıklamalar yeniden üretilmiştir. Hikâye kurgusaldır, ancak sürekli bir gerçekçilik oyunu oynar bize; âdeta “tarihi ele geçirir”, “dilediği yöne çeker”¹. Hoşuna giden ayrıntıları okuyucuya sunar, hoşuna gitmeyenleri bir kenara atar. Derdi bir konuda haklı çıkmak değildir, o sadece anlatmak ister, hayal eder.

Bu kitapla karşılaşmam üniversitede öğrenci olduğum yıllara dayanmaktadır. Kitabı ilk okuduğumda gerçek bir şok geçirmiş, beğenmediğim, “evet, neden olmasın” dediğim, “katiyen olmamalı” dediğim kırsımlarla karşılaşmışım; lakin yine de büyüğü yıllarca zihnimde bir parıltı gibi yaşamaya devam etmişti. Okurlar sayfalar arasında yolculuğa çıktıklarında ne demek istediğimi anlayacaklardır.

¹ Bkz. “SÖZDE BİR ANLATI”. -ç.n.

“Bay” ve “Bayan” kullanımlarından kaçınarak “Mösyö” ve “Madam” unvanlarını tercih etmemin sebebi eserin Fransa’nın dünyanın hâkimi ve Fransızca’nın “dünya dili” olduğu alternatif bir tarih anlatmasıdır. Metinde ismi geçen ünlü şahsiyetleri de -ulaşabildiğim ve belli olanlar nezdinde- dipnotlarda belirtmeye çalıştım. Böylece okurların, aslında çoktan tarihin tozlu sayfalarına karışmış kişilerin bu anlatıda nasıl önemli rollere soyunduklarını daha iyi görebileceklerini düşündüm. Kimi terimleri, unvanları okurun seyrini etkilememesi için olabildiğince dilimizde ifade etmeye çabaladım. Bonaparte’ın ismini başka eserlerin aksine “*Napolyon*” olarak çevirmediğim ve “*Napoléon*” halinde bıraktım. Birçok özel, yer ve mekân isimlerini de yine az önce belirttiğim eser niteliklerinden dolayı özgün şekilde aktardım.

Sürçülisan ettiysem affola!

Napoléon Bonaparte’ın da dediği gibi:

“*Impossible n’est pas français!*”²

² “İmkânsız, Fransızca bir sözcük değildir.” -ç.n.

“Bu örnekle, insan ihtişamının son sınırına varalım.”

Bossuet

Okuyucunun dikkatine

İnsanlığın kaçınılmaz yasalarından biri, hiçbir şeyin nihai hedefine ulaşmamasıdır.

Her şey yarım kalır ve tamamlanmadan sona erer: insanlar, olaylar, ihtişam, servet ve yaşam.

Ne korkunç bir yasa! Büyük İskender'i, Raphael'i, Pascal'ı, Mozart'ı ve Byron'ı otuz dokuz yaşına varmadan hayattan koparan...

Ne korkunç bir yasa! Ne bir halkın ne bir hayalin ne bir hayatın tamamen akıp gitmesine izin veren... Ölçü dolana kadar hiçbirine tamamlanma bahşetmeyen...

Kaç kişi, yarıda kalan düşlerinin peşinde gökyüzüne yalvararak, onların tamamlanmasını ummuştur?

Kaç kişi, bu yarım kalmış hikâyeler karşısında, çözümünü gelecekte ya da zamanda değil, kendi düşüncelerinde aramıştır; geriye kalan bir son, bir nihayete erme umuduyla?

Veya eğer Napoléon Bonaparte, bu acımasız yasanın altında ezilerek, Moskova'da yenilip, daha kırk beş yaşına bile varmadan devrilmiş olsaydı, yalnızca bir ada hapishanesinde ölmek zorunda kalsaydı, evrensel monarşinin tahtına oturmak yerine sürgünde can verseydi, böyle bir hikâyeyi okumak, okuyanların gözlerinden yaşlar dökmesine yetmez miydi?

Ve eğer böyle bir felaket gerçekten yaşanmış olsaydı, insanın, tarihi tamamlamak, geçmişini değiştirmek, umut edilen hedefe ulaşmak, mümkün olan büyüklüğe erişmek için düşüncelerine, kalbine, hayal gücüne sığınmaya hakkı olmaz mıydı?

İşte ben de bunu yaptım:

Napoléon'un 1812'den 1832'ye kadar olan tarihini yazdım; Moskova'nın alevler içinde kaldığı andan, evrensel monarşisine ve ölümüne kadar geçen yirmi yıllık kesintisiz bir yükselişi. Onu, yalnızca Tanrı'nın üzerinde olduğu mutlak bir kudretin zirvesine taşıyan bir büyüklüğün hikâyesini anlattım.

Bu kitabı tamamladıktan sonra, ona inanmaya başladım. Tıpkı, heykeltıraşın bitirdiği mermerde bir tanrı görüp önünde diz çökerek ona tapması gibi.

I. BÖLÜM

MOSKOVA

Bu kadim Ruslar eski başkentlerine bir sevdadan fazlasını besler, âdeta tapınırlar. Moskova onlar için kutsal bir şehirdir ve silüeti onlara Tanrı'yı anımsatır; bu yüzdendir ki şehrin göze iliştigi tepeye, *Selamet Tepesi*'ne vardıklarında karşılarında kendi Kudüslerini görür gibi olur, diz çöker ve haç çıkararak onu selamlarlar.

Fransız ordusu 14 Eylül 1812'de bu dağın zirvesine ulaştığında Moskovalıların coşkusuna benzer bir duygu içerisindeydi ve sessizce tırmanan ordunun birkaç adım önündeki imparator, dağın zirvesine ilk kez ayak basar basmaz, "Askerler! İşte Moskova!" diye bağırdığında bu haykırış bir gök gürültüsü gibi orduda yayıldı ve daha şehri görmemiş arka sıralar dahi "İşte Moskova!" diye haykırdılar.

İşte o şehir, otuz iki varoşuyla, bin çan kulesiyle, altın kubbeleri, doğu, Hint, gotik, Hristiyan kuleleriyle oradaydı; yayıldığı sayısız tepe üzerinde dünyanın dört bir yanından gelen milletlerinin durup çadırlarını kurduğu bir kervana benziyordu.

Fransız ordusu *Selamet Tepesi*'nde konuşlanırken bu muhteşem manzarayı seyrediyor ve hayran hayran bakan gözlerini

Kremlin'in kasvetli kulelerinden Ivan Veliki'nin³ parıldayan çan kulelerine doğru dolaşıyordu. "İşte burası!" dedi imparator beyaz atını yürüterek; çehresini aydınlatan fatih ihtişamıyla geçiyordu erler arasından.

Ordu bir yandan yürüyüşüne devam ediyordu.

"Durun!" diye bağırdı imparator ve emri sanki bir şelaleden aşağıya akar gibi askerler arasında yayıldı ve mareşalden çavuşa binlerce itaatkâr ses, "Durun!" diye haykırdı.

Generaller etrafına toplandı ve imparator kutsal şehrin önünde onlara danıştı.

Moskova sessiz, titreyen, mağlup bir düşman misali kaderine boyun eğmiş gibi görünüyordu; belki de fazla sessizdi.

Generaller emirlerini bekliyorlardı.

"Gelmiyorlar!" diye mırıldanıyordu imparator ve adımları karşısında gerileyen ve yere çevrili bakışlarından ne gibi düşüncelerin geçtiğini kestirmeye çalışan adamların ortasında hızla yürüyordu.

On beş dakika sonra sanki bir şeyleri beklemekten yorulmuş gibi Kral Murat'ya bu sessizliğin manasını sordu.

"Başkentten elinde şehrin altın anahtarıyla bir *boyarın*⁴ çıkıp gelmeyeceğine kim inanırdı ki?" dedi Murat.

O esnada bir emir subayı geldi; General Miloradoviç'in şehri boşalttığını ve artçı birliğin daha önceden şehri terk ettiğini bildirdi. Ardından gelen bir başka subay Moskova kapılarında karşılaştıkları birkaç Fransız ile çıkageldi ve şehrin tamamen terk edildiğini bildirdi.

İki yüz elli bin Moskovalı Kudüslerini artlarında bırakmıştı.

Moskova terk edilmişti!

"Öyleyse yürütelim," dedi imparator; "Şehri iskân etme işi orduma düştü."

³ "Büyük Ivan", çan kulesi. -ç.n.

⁴ Rus asilzadelerine verilen soyluluk unvanı. -ç.n.